

26.891/5702-1275)
527

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ
КАЗТАЛОВ АУДАНЫ

IX

КАЗТАЛОВСКИЙ РАЙОН
ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКАЯ ОБЛАСТЬ

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ
МӘДЕНИЕТ БАСҚАРМАСЫ

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСТЫҚ ТАРИХ
ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ ОРТАЛЫҒЫ

УПРАВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ
ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ
ЦЕНТР ИСТОРИИ И АРХЕОЛОГИИ

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ
ТАРИХИ-МӘДЕНИ ЖӘНЕ ТАБИФАТ МҰРАЛАРЫ
ЕСКЕРТКІШТЕРІ

КАЗТАЛОВ АУДАНЫ

ПАМЯТНИКИ ПРИРОДНОГО
И ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ
ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

КАЗТАЛОВСКИЙ РАЙОН

Орал - Уральск, 2008

ББК 63,4
Б 27

Жалпы редакциясын басқарған / Под общей редакцией
тарих ғылымының докторы, профессор
М.Н.СДЫКОВ

**Б 27. Батыс Қазақстан облысының тарихи-мәдени және
табиғат мұралары ескерткіштері / Памятники природного и
историко-культурного наследия Западно-Казахстанской
области. – в 14 т. Уральск, 2008 - Т 9. Казталов ауданы /
Казталовский район – 236 б.**

ISBN 978-601-7104-25-2

Авторлық ұжым / Авторский коллектив:

М.Н.Сдыков
А.А.Бисембаев
С.Ю.Гуцалов
А.А.Джубанов
С.К.Рамазанов
Т.Т. Жусупкалиев
Р.С.Мерғалиев
Д.В.Марьксин
Г.З. Аманғалиев
Е.Е. Орынбасаров
У.А. Утепбаев - ответственный за выпуск

ББК 63,4

П $\frac{0504000000}{00(05)-08}$

ISBN 978-601-7104-25-2

© Батыс Қазақстан облыстық тарих
және археология орталығы, 2008

ЕСКЕРТКІШТЕР ЖИЫНТЫҒЫ СВОД ПАМЯТНИКОВ

14 томды ғылыми басылым / Научное издание в 14 томах

Шыңғырлау ауданы	I	Чингирлауский район
Сырым ауданы	II	Сырымский район
Қаратөбе ауданы	III	Каратобинский район
Бөрлі ауданы	IV	Бурлинский район
Тасқала ауданы	V	Таскалинский район
Теректі ауданы	VI	Теректинский район
Ақжайық ауданы	VII	Акжаикский район
Жаңақала ауданы	VIII	Джангалинский район
КАЗТАЛОВКА АУДАНЫ	IX	КАЗТАЛОВСКИЙ РАЙОН
Жәнібек ауданы	X	Джаныбекский район
Бөкейорда ауданы	XI	Букейординский район
Зеленов ауданы	XII	Зеленовский район
Орал қаласы	XIII	г. Уральск
Батыс-Қазақстан облысы	XIV	Западно-Казахстанская обл.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	6
I бөлім. Табиғат мұрасы	21
1.1. Табиғаты	23
1.2. Ландшафты әртүрлілігі	65
1.3. Табиғат мұрасының ескерткіштері	72
1.4. Рекреациялық табиғат ресурстары	76
II бөлім. Тарихи-мәдени мұрасы	82
2.1. Археология ескерткіштеріне сипаттама	84
2.2. Археологиялық ескерткіштер	92
2.3. Қазіргі кезеңдегі тарих және мәдениет ескерткіштері.	114

Қосымшалар

- Табиғат мұралары ескерткіштері
- Археологиялық ескерткіштер мен жәдігерлер
- Тарихи – сәулет ескерткіштері және монументті нысандар

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	13
Глава I. Природное наследие	117
1.1. Природная среда	119
1.2. Ландшафтное разнообразие	160
1.3. Памятники природного наследия	167
1.4. Рекреационные природные ресурсы	171
Глава II. Историко-культурное наследие	177
2.1. Характеристика памятников археологии	179
2.2. Археологические памятники	186
2.3. Современные памятники истории и культуры	206
Сведения об авторах	209

Приложения

- Памятники природного наследия
- Археологические памятники и находки
- Историко-архитектурные и монументальные памятники

Кіріспе

Өткеннің мұраларын зерттеп, сақтау Қазақстан Республикасының рухани және ғылыми өмірінің басым бағыттарының біріне айналды. Елбасы Н.Назарбаев бұл мәселені Қазақстан қоғамының толыққанды әлеуметтік – экономикалық және мәдени дамуының неғұрлым маңызды және өзекжарды проблемаларының қатарына жатқызды. Президент бұл мәселенің тек ғылыми жағын ғана айтып қоймай, сонымен қатар мәдени мұралардың азаматтық пен отансүйгіштікке тәрбиелеудегі айрықша маңызын атап көрсетті.

“Мәдени мұра” мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру барысындағы жұмыс мәселенің бұлай қойылуының дер кезінде қолға алынған, өмірлік қажеттілік екендігін көрсетті. істің жағдайын талдау жұмыс ауқымының аса үлкен, көптеген жақтары іс жүзінде жаңа ғана зерттеле бастағандығын көрсетті. Сол себепті мәдени мұраларды анықтап, зерттеп, сақтау Батыс Қазақстан облыстық тарих және археология орталығы қызметінің басты бағыттарының біріне айналды.

Алай да үш жыл бойғы қарқынды жұмыс мәдени мұраның зерттелу жағдайын, мәлім болған материалдық және рухани мәдениет ескерткіштерінің бастапқы жағдайын талдауды қатаң талап ететіндігін көрсетті. Демек, облыс бойынша барлық ескерткіштердің нақты жиынтығын тауып, анықтауды қажетсінді. Көшпелі мәдениеттің шаруашылық – экономикалық дамуының ерекшеліктері бізді мәдени даму деңгейінің табиғи тұрпаттан ажырағысыз дүние екендігін түсінуге жетеледі. Сол себепті тарих пен мәдениет ескерткіштерін зерттеумен бір мезгілде біз табиғи мұраларды оның барлық жақтарымен қоса нақтылау жұмысын бастадық.

2002 жылдан бастап орталық облыстың тарихи және мәдени мұраларын анықтап, зерттеу жұмыстарын жүргізіп жатыр. Бұл жұмыс әрбір аудан мен облыс орталығы Орал

қаласына дербес том болып арналған “ Батыс Қазақстан облысының табиғи және тарихи – мәдени мұраларының ескерткіштері” атты осы ұжымдық жинақта іс жүзіндегі шынайы көрінісін табады. Басылым біткеннен кейін облыс бойынша тұтас талдау жұмысы шығарылады. Мұндай қадам авторлардың ойынша материалдық және рухани мәдениет пен тамаша табиғи нысандарды неғұрлым толық қамтитындығына кепілдік береді. Әрбір том белгілі бір ауданның халық игілігіне айналған құндылыққа ие болатын неғұрлым ірі тарих пен мәдениет ескерткіштерін қамтиды.

Басылымды әзірлеуге Батыс Қазақстан облыстық тарих және археология орталығының ғылыми қызметкерлері, жергілікті ғалымдар, сонымен қатар Алматы мен Ақтөбенің мамандары қатысты. Біз Ә.Марғұлан атындағы археология институтымен және Ш.Уәлиханов атындағы (Алматы) тарих және этнология институтымен, сондай – ақ Ресей ғылым Академиясының Орал бөлімшесінің далалық Институтымен(Орынбор) белсенді қарым – қатынастамыз.

Бұл том біріктіру арқылы Жалпақтал ауданымен қосылып қазіргі кезде облыстың ірі аудандарының бірі болып отырған Казталовка ауданына арналған. Тарихы бай, бірақ әбден зерттеліп болмаған. Аудан тұрғындары облысымыздың мәдени өмірінің дамуына зор үлес қосып келеді. Сонымен қатар ауданның осы басылымда қамтылғандай өзіндік табиғи сипаттамасы бар.

Ауданды қазіргі заманға сай жасақтаудың бастауы Ресей отаршыл әкімшілігінің ХІХ ғасырдың екінші жартысында қазақ жерлеріне бастапқы әкімшілік – аумақтық реформалау жүргізу кезеңіне жатқызылады.

Қазақстанды әкімшілік – аумақтық жағынан орналастыру реформаларының мақсаты Ресей империясының әдеттегі даланы басқаруға қолайлы әдістерін енгізуді көздеуден туындады. Сол себепті 1867 – 1868 жылдары Қазақстан аумағында 6 облыс, соның ішінде Орал облысы құрылып, 4 уезге бөлінді. Уезден өз кезегінде болыстықтарға бөлініп, олардың әрқайсысы бірнеше ауылдарға бірікті. 1891 жылғы Ереже бойынша болыстықтардың аумақтарын өзгерту құқығы облыстық басқарма құзіретінде болды. Сол себепті болыс

аумақтары айтарлықтай жиі өзгертілді. Уездер мен облыстардың аумақтары Ресей ішкі істер Министрлігінің шешімімен ғана бекітілді.

Қазіргі Казталовка ауданының жерлері 1801 жылы құрылған Бөкей Ордасының құрамына кірді. 1876 жылы Бөкей Ордасы аумағы Астрахань губерниясының құрамына қосылып, 7 уезге: Қалмақ, Қамыс – Самар, Нарын, Талов және 1, 2 Теңіз жағалауы (Приморье) округтеріне бөлінді. Сол кезде карталарда болашақ ауданның әкімшілік атауы – Талов округі пайда болады.

Батыс Қазақстан облысының Казталовка ауданын жасақтау процесі Кеңес өкіметі жағдайында қоғамда жүзеге асырылған әлеуметтік – экономикалық, саяси және мәдени өзгерістердің нәтижесінде жүзеге асты. Жаңа билік аудан картасын бірнеше қайтара қайта пішімдеді. Бірақ тұтастай алғанда қалыптасқан тарихи дәстүрлерді ескерді және сақтады. Әкімшілік жасақтау процестері 1920 – 30 жылдарда неғұрлым белсенді жүргізілді.

1920 жылы 26 тамызда Бүкілодақтық Орталық Атқару Комитеті мен Ресей Кеңестік Федеративтік Социалистік Республикасы Халық Комиссарлар Кеңесінің декретімен Қырғыз (Қазақ) Автономиялы Кеңестік Социалистік Республикасы құрылып, оның құрамына сол кезде 4 уезден – Орал, ілбішін, Темір және Гурьев уездерінен тұратын Орал облысы кірді. 1920 жылы Астрахань губерниясының құрамынан Бөкей Орда аумағы бөлініп шығып, жаңадан Бөкей губерниясы құрылды.

Бөкей губерниясы 1925 жылға дейін өмір сүрді. Оның құрамындағы ең ірі уездердің бірі **Талов уезі** болып, бастапқыда 18 болысты біріктірді. Олар - **№1 – 8 санды болыстықтар, сондай ақ Жақсыбай, Жаргенші, Ешкісай, Қажол, Марсун, орталығы Тіленші сай мекені болған Талов, Қайырлы, Алға және орталығы Таловка ауылында орналасқан Бостандық болыстықтары болды.**

1921 жылы қаңтарда сандық номерлі болыстықтар таратылып, олардың жерлері көрші болыстықтарға берілді. 1923 жылы Алға және Жаргенші болыстықтары орталығы Таловка ауылындағы Бостандық болыстығына; Ешкісай мен

Марсун – Жақсыбай болыстығына: Қажол мен Қайырлы болыстықтары – орталығы Тіленші сай мекені болған Талов болыстығына қосылды. Орталығы Сламихин кентіндегі *Сламихин болыстығы* 1924 жылы Жымпиты уезінен Талов уезінің құрамына берілді. 1925 жылы біріктірулердің нәтижесінде Талов уезінің құрамында 5 болыстық: *Бостандық, Жақсыбай, Сламихин, Жігер және Талов* болыстықтары қалады.

1925 жылы 18 мамырда Бөкей мен Орал губерниялары біріктірілуімен біртұтас Бөкей уезі құрылды. Талов уезі таратылып, барлық 5 болыстық та Бөкей уезінің құрамына кірді. 1928 жылғы 3 қыркүйекте РКФСР БОАК Төралқасы Қазақ АКСР жаңа аудандастырылуын бекітті. 1 автономиялық облыс 6 губерния, 2 округ, 31 уез және 411 болыстықтың орнына Қазақстанда 13 округ пен 180 аудан құрылды.

Орал губерниясы жойылды (БОАК 03.08.1928 жылғы қаулысымен бекітілді). Губернияның уездері мен болыстықтарынан Гурьев және Орал округтерінің аудандары құрылды. Орал округінің құрамында Талов ауданы құрылып, оған бұрынғы Талов уезінің болыстықтары кірді. Сөйтіп, нақ осы шешім Казталовка (*1934 жылға дейін ескі – Талов атауы сақталынып келді*) ауданын дербес әкімшілік – аумақтық бірлік ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. (БОАК 2.09.1928 жылғы қаулысы)

Округтер мен аудандардың құрылуы белгілі бір кезеңдерде оң маңыз атқарды. Өз кезегінде губерниялық жүйенің орнына енгізілген округтік жүйе кеңестік аппарат жұмысын айтарлықтай жақсартып, басшылықты жергілікті мүделерге жақындатуға көмектесті.

Келесі реформа 1932 жылы жүргізілді. Енді әкімшілік – аумақтық жүйенің негізгі звеносы облыс болды. Округтер таратылып, аудандар ірілендірілді.

1932 жылғы ақпан айында Қазақ Орталық Атқару Комитетінің VIII шақырылған екінші сессиясы Қазақстан аумағында Ақтөбе, Алматы, Шығыс Қазақстан. Батыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан облыстары құрылғандығын мәлім етті.

Батыс Қазақстан облысының құрамында 1932 жылы 14

аудан құрылып, кейін оның саны 27 – ге дейін көбейтілді. Талов ауданы өзінің аумағындағы: **Ақоба, Таловка, Сламихин, Балықшы, Қарақоға, Бірік, Бостандық, Талап, Әбіш, Казталовка, Еңбекші** ауылдық округтерін сақтап қалды. Бастапқыда аудан орталығы Сламихин кенті, сосын Таловка кенті (1934 жылы Казталовка болып қайта аталды) болды. 1935 жылы Талов ауданынан жаңа екі аудан – Казталовка және Фурманов (бұрынғы Сламихин) аудандары құрылды. 1997 жылы қайтадан біріктірілгенге дейін аудандар дербес әкімшілік – аумақтық бірлік ретінде болып келді.

Казталовка ауданы. 1934 жылы 19 қаңтарда Талов ауданының орталығы Сламихин кентінен Казталовка кентіне көшіріліп, осы кезден бастап ауданның ресми атауы – Батыс Қазақстан облысының Казталовка ауданы болды. Осымен реформалаудың соғысқа дейінгі процесі аяқталып, 1941 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыс құрамына 15 аудан кірді. Казталовка ауданы өзінің құрамында 10 ауылдық кеңес болды.

1954 жылы облыста көптеген ұжымдық шаруашылықтар біріктіріліп, селолық және ауылдық кеңестердің шекараларын өзгертуге қажеттілік туындады. Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің 1954 жылғы 11 тамыздағы Жарлығы бойынша Батыс Қазақстан облысындағы селолық және ауылдық кеңестердің әкімшілік – аумақтық бөлінісіне Казталовка ауданына қатысты мынадай өзгерістер енгізілді.

- **Ақоба мен Миронов а/к бір ғана Миронов ауылдық кеңесіне біріктірілді;**

- **Орыс Таловкасы мен Березов а/к бір ғана Березов а/к кеңесіне біріктірілді;**

- **Шилі мен Талап а/к бір ғана Талап ауылдық кеңесіне біріктірілді;**

- **Құсарал мен Бостандық а/к бір ғана Бостандық а/к кеңесіне біріктірілді;**

- **Беспішен мен Бірік а/к бір ғана Миронов ауылдық кеңесіне біріктірілді.**

Жалпақтал ауданы. Жалпақтал ауданының қалыптасуы ұзаққа созылған тарихи кезеңді өткерді. ХІХ ғасырдағы отаршылдық биліктің әкімшілік реформалары нәтижесінде -

Сламихин, Глиенск, Калмыков, Жаңақала және басқа бірқатар болыстықтар құрылып, олардың жерлері кейін Жалпақтал ауданын құрайды. Болыстықтар ман уездер шекараларының жиі өзгерістері патшалық Ресей тұсында 1917 жылға дейін жалғасты.

Кеңес үкіметі жағдайында Жалпақтал ауданының аумағы Сламихин және басқа болыстықтар шеңберінде 1923 жылға дейін Орал губерниясының Калмыков уезінің құрамында болды. 1923 жылы Калмыков уезінің таратылуына байланысты бұл болыстықтар Жымпиты уезіне беріледі. 1924 жылы 13 наурызда Сламихин болыстығы Бөкей губерниясының Талов уезіне жатқызылады. 1925 жылға дейін Сламихин болыстығы оған көршілес болыстықтардың қосылуы есебінен ірілендіріліп, нәтижесінде 1925 жылы Талов уезінде 18 болыстықтан 5 болыстық құралады.

1925 жылы Орал және Бөкей губерниялары біртұтас Орал губерниясына біріктірілгеннен кейін Бөкей уезі құрылып, ол 27 болыстықтың тұрады және жаңа губернияның оңтүстік – батыс бөлігі жерлерінің ауқымды аумағын біріктіреді.

1928 жылы Орал губерниясы таратылып, оның уездік – болыстық құрамынан екі округ: Орал мен Гурьев округтері құрылады. Сонда Сламихин болыстығы мен Глиенск болыстығының бір бөлігіне қарасты жерлерден орталығы Сламихин кентіндегі Сламихин ауданы құрылып шығады. Сөйтіп, Қазақ АКСР құрамындағы дербес әкімшілік – аумақтық нысан ретінде 1928 жылы Жалпақтал ауданы құрылады.

1930 жылы округтердің жойылуына байланысты Қазақстанда аудандық бөліністер енгізілді. Республикада жаңадан құрылған аудандарды қосқанда барлығы 121 аудан болады. Талов және Сламихин аудандары орталығы Сламихин кентінде орналасқан бірыңғай Талов ауданын құрайды.

1932 жылы облыстық бөліністер енгізіліп, Батыс Қазақстан облысы құрылды. 1935 жылы БОАК қаулысымен облыстың жаңа аудандастырылуы жүргізілді. Нәтижесінде жаңадан 4 әкімшілік аудан: Бөрлі (21 ауылдық округтің жерін біріктірген), Қаратөбе (14 а/к), Приурал (16 а/к) және

құрамында: *Сламихин, Балықты, Қараөзен, Талдықұдық, Қисық – Қамыс, Теңдік, Қарасу, Көктерек, Төртпішен, Буденный* небәрі 10 ауылдық кеңесі бар орталығы Сламихин кентіндегі Сламихин аудандары құрылды.

1936 жылы 9 ақпанда Сламихин ауданы **Фурманов**, ал Сламихин кенті - **Фурманов** кенті болып қайта аталды.

ҚКСР ОАК Төралқасының 1938 жылғы 5 ақпандағы “Қазақ КСР – інің аудандық - әкімшілік – аумақтық бөлінісі туралы” қаулысы бойынша Батыс Қазақстан облысының жаңа әкімшілік – аумақтық құрылымы бекітіліп, облыс орталығы – Орал қаласы, және аудандары: Берлі, Жымпиты, Жаңақала, Жәнібек, **Казталовка**, Камен, Қаратөбе, ілбішін, Приурал, Тайпақ, Теректі, Орда. **Фурманов** және Шыңғырлау болып белгіленді.

1993 жылы халықтың сұрауы бойынша Фурманов ауданы Жалпақтал, ал аудан орталығы Фурманов кенті – Жалпақтал кенті болып қайта аталды.

Келесі реформа енді тәуелсіз Қазақстан жағдайында жүзеге асырылды. Мемлекеттің әкімшілік – аумақтық бөлінісін оңтайландырудың нәтижесінде бірқатар аудандардың шекаралары мен атаулары өзгертілді. 1997 жылғы 1 маусымда Батыс Қазақстан облысында екі аудан – Казталовка және **Жалпақтал (бұрынғы Фурманов)** аудандары біріктірілді. Сөйтіп, Жалпақтал ауданының жерлері Қазталовка ауданының құрамына беріліп, жаңа құрылымның орталығы Казталовка ауданы болды.

Қазіргі Казталовка ауданы (аудан орталығы Казталовка) облыстың орталық бөлігінде орналасып, Батыс Қазақстан облысының Жәнібек, Бөкейорда, Жаңақала, Тасқала және Ақжайық аудандарымен, сондай –ақ Ресей Федерациясының Саратов облысындағы Александров – Гай аудандарымен шектеседі.

Ауданның тарихи қалыптасқан халқы қазақтар болып табылады.

* * *

Изучение и сохранение культурного наследия стало одним из приоритетных направлений в развитии духовной и научной жизни в Республике Казахстан. Президент государства Н.А.Назарбаев поставил эту проблему в разряд наиболее важных и актуальных для полнокровного социально-экономического и культурного развития казахстанского общества. При этом президент подчеркнул не только научную значимость, но и особую роль культурного наследия в воспитании гражданственности и патриотизма.

Работа по реализации Государственной программы "Культурное наследие" показала своевременность и жизненную необходимость такой постановки вопроса. Анализ состояния дел показал наличие огромного объема работы, многие разделы которой практически только начинают исследоваться. Поэтому выявление, изучение и сохранение культурного наследия стало одним из основных направлений деятельности Западно-Казахстанского областного центра истории и археологии.

Однако напряженная работа на протяжении трех лет показала, что состояние изученности культурного наследия настоятельно требует первоначального обобщения имеющихся памятников материальной и духовной культуры. То есть, выявления и определения точного свода всех памятников по области. Специфика хозяйственно-экономического развития кочевого общества привела нас к пониманию неразрывности уровня культурного развития от природного фона. Поэтому, одновременно с изучением памятников истории и культуры, мы начали работу по уточнению природного наследия во всех его проявлениях.

С 2002 года центром проводится работа по выявлению и изучению природного и культурного наследия области. Эта работа получает свое реальное воплощение в данном коллективном издании "Памятники природного и историко-культурного наследия Западно-Казахстанской области", в

котором каждому району и областному центру Уральску будет отведен отдельный том. В завершении издания будет выпущена обобщающая работа в целом по области. Такой подход по замыслу авторов гарантирует наиболее полный охват памятников материальной и духовной культуры и уникальных природных объектов. Каждый том охватывает наиболее крупные памятники истории и культуры и природные объекты определенного района, представляющие ценность и являющиеся достоянием народа.

В подготовке издания принимают участие научные сотрудники Западно-Казахстанского областного центра истории и археологии, а также специалисты из Алматы и Актюбинска. Мы активно сотрудничаем с Институтом археологии им. Маргулана и Институтом истории и этнологии им. Ш.Валиханова (Алматы), а также с Институтом степи Уральского Отделения РАН (Оренбург).

Данный том посвящен Казталовскому району, который был образован путем объединения с Жалпакталским районом, и поэтому сейчас является одним из крупных районов области. История богата, но до конца неисследованная. Жители района внесли свой огромный вклад в развитие культурной жизни нашего общества. Вместе с тем, район имеет своеобразную природную характеристику, которая отражена в данном издании.

Начало современного оформления района можно отнести к периоду проведения первых административно – территориальных реформ казахских земель колониальной администрацией России во второй половине XIX века.

Известно, что данные реформы по обустройству Казахстана преследовали цель введения методов общепринятых для Российской империи и удобных для управления степью. Поэтому в 1867-68 годы на территории Казахстана было образовано 6 областей, в том числе и Уральская, которая была разделена на 4 уезда. Уезды в свою очередь делились на волости, каждая из которых объединяла несколько десятков аулов. По положению 1891

года право изменения границ волостей принадлежало областному правлению, поэтому территория волостей изменялось довольно часто. Границы уездов и областей утверждались только решением Министерства внутренних дел России.

Земли современного Казталовского района, входили в состав Букеевской Орды, которая была образована в 1801 году. В 1876 году территория Букеевской Орды была присоединена к Астраханской губернии и разделена на 7 частей: Калмыцкую, Камыш-Самарскую, Нарынскую, Таловскую, Торгунскую, 1 и 2 Приморские округа. Тогда впервые на картах появляется административное название будущего района – Таловский округ.

Процесс оформления Казталовского района Западно-Казахстанской области происходил в результате социально-экономических, политических и культурных преобразований, произошедших в обществе в условиях Советской власти. Новая власть без конца перекраивала карту района, но в целом учитывала и сохранила сложившиеся исторические традиции. Наиболее интенсивно процесс административного оформления происходил в 1920-30 годах.

26 августа 1920 года декретом ВЦИК и СНК РСФСР была образована Киргизская (Казахская) АССР, в состав которой вошла и Уральская область, состоявшая тогда из 4 уездов - Уральского, Лбищенского, Темирского и Гурьевского. В том же 1920 году из состава Астраханской губернии была выделена территория Букеевской Орды и образована новая Букеевская губерния.

Букеевская губерния просуществовала до 1925 года. В ее составе одним из крупных уездов был Таловский уезд, который объединял первоначально 18 волостей. Это были - *номерные волости под № 1- 8, а также Жаксыбаевская, Жаргеншинская, Икшейская, Кажольская, Марсунская, Таловская с центром в урочище Тленши-Сай, Хаирлинская, Алгинская и Бастандыкская с центром в селе Таловка.*

В январе 1921 года номерные волости были ликвидированы и их земли переданы существующим

соседним волостям. В 1923 году Алгинская и Жаргеншинская волости были присоединены к Бостандыкской волости с центром в селе Таловка; Икшейская и Марсунская – к Жаксыбаевской волости; Кажольская и Хаирлинская - к Таловской волости с центром в урочище Тленши-Сай. *Сламихинская волость с центром в поселке Сламихин будет передана из Джамбейтинского уезда в состав Таловского уезда в 1924 году. К 1925 году в результате объединений в составе Таловского уезда останутся 5 волостей: Бостандыкская, Жаксыбаевская, Сламихинская, Жигерская и Таловская.*

18 мая 1925 года с объединением Букеевской и Уральской губерний будет образован единый Букеевский уезд. Таловский уезд будет ликвидирован и все 5 волостей войдут в состав Букеевского уезда.

Следующая крупная административно-территориальная реорганизация в Казахстане была проведена в 1928 году. 3 сентября 1928 года Президиум ВЦИК РСФСР утвердил новое районирование республики. Вместо 1 автономной области, 6 губернии, 2 округов, 31 уезда и 411 волостей в Казахстане было создано 13 округов и 180 районов.

Уральская губерния была ликвидирована (Утверждено ВЦИК от 03.08.1928г). Из уездов и волостей губернии образованы районы Гурьевского и Уральского округов. В составе Уральского округа был образован Таловский район, куда вошли земли бывших волостей Таловского уезда. Таким образом, именно это решение дает отсчет истории Казталовского (*до 1934 года сохранял старое название – Таловский*) района как самостоятельной административно-территориальной единицы. (Постановление ВЦИК от 2.09.1928 г.)

Образование округов и районов на определенном этапе сыграло положительную роль. Окружная система, введенная в свое время взамен губернской системы, значительно улучшила работу советского аппарата, помогла приблизить руководство к интересам местности.

Следующая реформа была проведена в 1932 году. Теперь основным звеном административно –

территориальной системы стала область. Округа были ликвидированы, а районы укрупнены.

Вторая сессия КазЦИК VIII созыва в феврале 1932 года установила, что на территории Казахстана создаются: Актюбинская, Алма-Атинская, Восточно-Казахстанская, Западно-Казахстанская и Южно-Казахстанская области.

В составе Западно – Казахстанской области было образовано в 1932 году 14 районов, впоследствии их количество увеличилось до 27. Таловский район сохранил в основном свою территорию в составе сельских советов: *Ақоба, Таловка, Сламихин, Балыкши, Каракога, Бирик, Бостандык, Талап, Абиш, Казталовка, Енбекши*. Первоначально центром района был поселок Сламихин, а затем – поселок Таловка. (в 1934 году переименован в Казталовку). В 1935 году из Таловского района будут образованы два новых района – Казталовский и Фурмановский (бывший Сламихинский). До последующего объединения в 1997 году районы будут функционировать как самостоятельные административно – территориальные образования.

Казталовский район. 19 января 1934 года центр Таловского района из поселка Сламихино был перенесен в поселок Казталовка и с этого времени официальное название района стало – Казталовский район Западно-Казахстанской области. На этом процесс реформирования в довоенный период был завершен, и по состоянию на 1 января 1941 года в область входили 15 районов. Казталовский район имел в своем составе 10 сельских советов.

В 1954 году в связи с тем, что в области многие колхозы были объединены, возникла необходимость изменении границ сельских и аульных советов. По Указу Верховного Совета Казахской ССР от 11 августа 1954 года в административно- территориальное деление сельских и аульных советов ЗКО произошли следующие изменения, которые коснулись и Казталовского района:

-Ак-Убинский и Мироновский объединены в один Мироновский с/с;

- Русско-Таловский и Березовский в один Березовский с/с;*
- Шилинский и Талапский в один Талапский с/с;*
- Кус-Аральский и Бостандыкский аул/совет в один Бостандыкский;*
- Беспшенский и Бирикский аул/совет в один Бирикский;*

Жалпакталский район. Образование Жалпакталского района происходило в течении длительного исторического периода. В XIX веке в результате административных реформ колониальных властей будут образованы ряд волостей – Сламихинская, Глиненская, Калмыковская, Жангалинская и др., земли которых впоследствии образуют Жалпакталский район. Частые изменения границ волостей и уездов в царской России продолжались вплоть до 1917 года.

В условиях Советской власти территория Жалпакталского района в рамках Сламихинской и ряда других волостей до 1923 года будет в составе Калмыковского уезда Уральской губернии. С ликвидацией Калмыковского уезда в 1923 году эти волости будут переданы Джамбейтинскому уезду. 13 марта 1924 года Сламихинская волость будет перечислена в состав Таловского уезда Букеевской губернии. До 1925 года произойдет укрупнение Сламихинской волости за счет присоединения к ней соседних волостей, в результате чего к 1925 году в Таловском уезде из 18 волостей образуется 5.

В 1925 году после объединения Уральской и Букеевской губерний в единую Уральскую губернию будет образован Букеевский уезд, который будет состоять из 27 волостей и объединит огромный массив земель юго – западной части новой губернии.

В 1928 году Уральская губерния будет ликвидирована, а из ее уездно – волостного состава будут образованы два округа: Уральский и Гурьевский. Тогда и будет образован Сламихинский район с центром в поселке Сламихин из земель собственно Сламихинской волости и части Глиненской волости. Таким образом, как самостоятельный

административно – территориальный субъект в рамках Казахской АССР Жалпакталский район будет образован в 1928 году.

В 1930 году с ликвидацией округов в Казахстане будет введено районное деление. Всего в республике вместе с вновь образованными районами будет 121 район. Таловский и Сламихинский районы образуют единый Таловский район с центром в поселке Сламихин.

В 1932 году было введено областное деление и образована Западно – Казахстанская область. В 1935 году постановлением ВЦИК было произведено новое районирование области. В результате чего образовано 4 новых административных района: Бурлинский (объединяющий земли 21 сельского совета), Каратобинский (14 с/с), Приуральный (12 с/с) и Сламихинский с центром п. Сламихино в составе 10 сельсоветов: *Сламихинского, Балтыктинского, Караузинского, Талдыкудукского, Кысык – Камышского, Тендыкского, Карасуского, Коктерекского, Тортишекского, Буденовского.*

9 февраля 1936 года Сламихинский район был переименован в **Фурмановский**, а п.Сламихин - в п.Фурманово.

5 февраля 1938 года постановлением Президиума ЦИК КССР "О районно – административно – территориальном делении Казахской ССР" будет утверждена новая административно – территориальная структура Западно-Казахстанской области: областной центр - г. Уральск и следующие районы: Бурлинский, Джамбейтинский, Джангалинский, Джаныбекский, **Казталовский**, Каменский, Каратобинский, Лбищенский, Приуральный, Тайпакский, Теректинский, Урдинский, **Фурмановский** и Чингирлауский.

В 1993 году по просьбе населения Фурмановский район был переименован в Жалпакталский, а районный центр п. Фурманово - в п. Жалпактал.

Следующая реформа произошла уже в рамках суверенного Казахстана. В результате оптимизации административно-территориального деления государства изменились границы и наименования ряда районов. 1 июля

1997 года в Западно – Казахстанской области произошло объединение двух районов - Казталовского и Жалпакталского (бывшего Фурмановского). Причем, земли Жалпакталского района вошли в состав Казталовского, а центром нового образования стал поселок Казталовка.

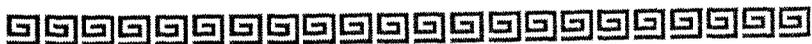
Современный Казталовский район (районный центр Казталовка) находится в центральной части области, граничит с районами - Жанибекским, Бокейординским, Жангалинским, Таскалинским и Акжаикским районами ЗКО, а также с Александров-Гайским районом Саратовской области Российской Федерации.

Основным исторически сложившимся населением района являются казахи.

М.Н. Сдыков
тарих ғылымдарының докторы,
профессор.

ТАБИҒАТ МҰРАСЫ

КАЗТАЛОВ АУДАНЫНЫҢ КАРТАСЫ

БІРІНШІ БӨЛІМ ТАБИФАТ МҰРАСЫ

1.1. Табиғаты

Казталовка ауданы 18,6 мың шаршы километр аумақты алып жатыр. Ол облыстың батысында орналасқан. Солтүстік – батысында Ресей Федерациясымен, солтүстігінде Батыс Қазақстан облысының Тасқала, шығысында Ақжайық, оңтүстік – шығысында Жаңақала, оңтүстігінде Бөкей Орда аудандарымен шектеседі. Аудан орталығы – Казталовка (Қазақ Таловкасы) кенті.

Тектоникалық және геологиялық құрылымы. Казталовка ауданы Батыс Қазақстан облысының шегінде аумағы жағынан оның ең жас, уақыты жағынан теңіз суларынан түпкілікті босаған терең Каспий маңы тектоникалық ойысының шегіндегі жер бедерімен – Каспий маңы ойпатының солтүстік бөлігінің үлкен бөлігімен байланысты болып келеді. Қараоба ауылынан тек батысқа қарай Жәнібек ауданының шекарасында, сонымен қатар Ресей Федерациясымен шектесетін шекарада Шильная Балка ауылынан батысқа қарай аудан абсолюттік биіктіктері 50 метрден аздап биіктеу Сырт алды кемердің аумағына аздап қана сұғынады. Сөйтіп, ауданның беткі жер қабатының абсолюттік жасы 40 мың жыл төңірегінде деп есептеуге болады. Демек ол Төменгі Хвалын қауызының суларынан босағаннан кейін қайтып теңіз суларының астында қалмаған.

Жоғары плейстоценде Еуразияның солтүстік бөлігін қауырт мұз басуына (115 мың жыл бұрын басталып, шамамен 10 мың жыл бұрын аяқталған валдай мұзбасуы) байланысты қазіргі белгі бойынша 45 (50) метр ойпатты Төменгі Хвалын (Ерте Хвалын) қауызының (40 – 50 мың жыл бұрын) суы алып, қоршаған кеңістіктен құйылған саз бен құмды астына тұндырды.